

Andrzej Stelmach

Wybory do dumy państwowej w Rosji

Kształtowanie się systemu politycznego Federacji Rosyjskiej zapoczątkowane zostało przez przemiany ustrojowe, które dokonywały się w Związku Radzieckim w latach osiemdziesiątych. Formalnie początek nowej państwowości Rosji dała uchwalona 12 czerwca 1990 r. *Deklaracja suwerenności państwowej Rosyjskiej Socjalistycznej Federacyjnej Republiki Radzieckiej*. Po rozpadzie Związku Radzieckiego i zmianie nazwy państwa na Federację Rosyjską Rosja stała się w pełni suwerennym państwem. Zmiana nazwy państwa nie spowodowała żadnych istotnych zmian w systemie organów państwa. Nie przeprowadzono także istotnych korekt dotyczących koncepcji realizacji przemian ustrojowych i gospodarczych. Wzrosła za to aktywność Rosji na arenie międzynarodowej. Zaczęła ona realizować własną politykę zagraniczną, pretendując do roli mocarstwa światowego. Swe mocarstwowe ambicje politycy rosyjscy traktowali jako naturalne przejęcie schedy po ZSRR.

Symbolem przemian, które doprowadziły do utworzenia w pełni samodzielnego państwa był przewodniczący parlamentu, a od lipca 1991 r. prezydent, Borys Jelcyn.

Od początku istnienia suwerennego państwa narastały w Rosji konflikty wokół metod sprawowania władzy, a w szczególności podziału kompetencji między poszczególnymi organami państwa. Rozbieżności te miały najczęściej podłoże personalne i wiązały się z ambicjami poszczególnych polityków.

Konflikt o kompetencje i zakres władzy nasilił się znacznie na początku 1993 r. Nastąpiło wyraźne zdominowanie Rady Najwyższej i Zjazdu Deputowanych Ludowych przez przeciwników prezydenta. Przyczyną narastania konfliktu były spory dotyczące kompetencji decyzyjnych poszczególnych organów władzy oraz stosunek do kierunku i tempa reform w państwie.

W konsekwencji zaostrożenia się konfliktu pomiędzy parlamentem a B. Jelcynem ten ostatni zarządził referendum ogólnonarodowe, które miało rozstrzygnąć o poparciu dla prowadzonej przez prezydenta polityki. Obywatelom zadano cztery pytania. Dwa z nich dotyczyły poparcia dla prezydenta i reali-

zowanej przez niego polityki. Pozostałe miały rozstrzygnąć o przyspieszonych wyborach prezydenckich i parlamentarnych.¹

Wyniki referendum były pomyślne dla B. Jelcyna. Większość osób, które wzięły udział w referendum, wyraziła zaufanie dla prezydenta (58,64%) oraz poparła realizowaną przez niego politykę społeczno-gospodarczą (53,05%). Jednocześnie społeczeństwo opowiedziało się za przyspieszeniem wyborów parlamentarnych (67,17%), ale nie wyraziło aprobaty dla przeprowadzenia wcześniejszych wyborów prezydenckich.²

Poparcie, jakiego udzieliło społeczeństwo prezydentowi, zachęciło go do podjęcia działań na rzecz zahamowania zapędów parlamentu do zawłaszczania na swoją rzecz coraz szerszych uprawnień decyzyjnych.

Interpretując na swoją korzyść opinie obywateli wyrażone w referendum, B. Jelcyn usztywnił swoją postawę wobec parlamentu. Z drugiej strony, przewodniczący Dumy Rusłan Chasbułatow nie zamierzał poczynić żadnych ustępstw na rzecz władzy wykonawczej. Więcej nawet, polityka konfrontacyjna ze strony władzy ustawodawczej wobec urzędującego prezydenta uległa dalszej eskalacji. Parlament, dokonując kolejnych nowelizacji Konstytucji, znacznie ograniczał kompetencje władzy wykonawczej. Z przyznanych prezydentowi jeszcze w listopadzie 1991 r. nadzwyczajnych uprawnień pozostało już niewiele. Najważniejszymi przyczynami pogłębiania się kryzysu władzy w Rosji były odmienne koncepcje dotyczące kierunków przemian ustrojowych w państwie, konserwatyzm parlamentu oraz ogromne ambicje polityczne ludzi ze szczytów władzy. Dodać należy, iż parlament był wówczas zdominowany przez polityków drugiego garnituru z okresu Związku Radzieckiego, którzy teraz zasmakowali we władzy.

W drugiej połowie 1993 r. konflikt między prezydentem a parlamentem osiągnął stan krytyczny. Zjazd Deputowanych Ludowych planował dokonanie ostatecznej rozprawy z B. Jelcynem na swej listopadowej sesji. Po uchwaleniu kolejnej zmiany Konstytucji miano pozbawić prezydenta faktycznych uprawnień.

Uprowadzając zamiary Zjazdu Deputowanych Ludowych B. Jelcyn na mocy dekretu prezydenckiego z 21 września 1993 r. rozwiązał Zjazd Deputowanych Ludowych i Radę Najwyższą. Jednocześnie zarządził na 12 grudnia 1993 r. wybory parlamentarne. W tym samym dniu miało się odbyć także referendum konstytucyjne.

W odpowiedzi na decyzje prezydenta Rada Najwyższa na swym posiedzeniu z 21 na 22 września podjęła decyzję o pozbawieniu B. Jelcyna funkcji prezydenta. Zjazd Deputowanych Ludowych zatwierdził tę decyzję w trakcie swego posiedzenia z 23 na 24 września.

Reakcja prezydenta była natychmiastowa. Podjął on decyzję o rozwiązaniu Dumy oraz Zjazdu Deputowanych Ludowych. Wiernie mu wojska otoczyły

¹ Pytania zostały sformułowane następująco: 1. Czy masz zaufanie do prezydenta Federacji Rosyjskiej? 2. Czy zgadzasz się na politykę społeczno-gospodarczą realizowaną przez prezydenta Federacji Rosyjskiej i rząd od 1992 r.? 3. Czy uważasz, że należy przeprowadzić wcześniejsze wybory prezydenta Federacji Rosyjskiej? 4. Czy uważasz, że należy przeprowadzić wcześniejsze wybory deputowanych ludowych Federacji Rosyjskiej?

² Za przeprowadzeniem wcześniejszych wyborów prezydenckich opowiedziało się 49,49% biorących udział w referendum. Przeciwnych było 30,21%.

gmach parlamentu. Po wielokrotnych próbach nakłonienia przywódców parlamentarnej opozycji antyprezydenckiej do poddania się, 4 października wojsko dokonało szturm na „Biały Dom” — i kosztem ponad 150 ofiar śmiertelnych po obu stronach konfliktu — zdobyło siedzibę parlamentu. Przywódców opozycji aresztowano.

Decyzja B. Jelcyna o rozwiązaniu parlamentu została uznana przez Sąd Konstytucyjny Rosji za niezgodną z prawem. Ale nawet wypowiadający się w tej sprawie sędziowie tego sądu podkreślali, iż był to nie tylko konflikt personalny spowodowany sprzecznościami między władzą wykonawczą i ustawodawczą, ale przede wszystkim konflikt między przeszłością i przyszłością. Wprawdzie prezydent naruszył Konstytucję, ale zrobił to w interesie i dla obrony praw obywateli. Uczynił tak, aby można było kontynuować politykę reform.³

Znamiennym pozostaje także fakt, iż tylko 26 na 90 rad terenowych potępiło decyzję B. Jelcyna o rozwiązaniu parlamentu. Upewniło to prezydenta o słuszności wprowadzenia przejściowych rządów prezydenckich.

Borys Jelcyn wykorzystał zaistniałą sytuację do przeforsowania własnego projektu Konstytucji. Zgromadzenie Konstytucyjne na swym posiedzeniu 12 lipca 1993 r., a więc krótko po referendum, przyjęło prezydencki projekt Konstytucji.⁴ Projekt Konstytucji został przesłany w celu aprobaty do wszystkich podmiotów Federacji Rosyjskiej. W związku z rozwiązaniem parlamentu pozostała tylko jedna możliwość wprowadzenia Konstytucji w życie — referendum.

Wybory do dwuizbowego parlamentu Federacji Rosyjskiej odbyły się w oparciu o specjalnie w tym celu wydane akty prawne. Zasady przeprowadzenia wyborów do Dumy Państwowej regulował dekret prezydenta z 1 października 1993 r.⁵ Aktem prawnym tej samej rangi 11 października 1993 r. prezydent określił zasady dokonywania wyborów do Rady Federacji.⁶

Obydwie ordynacje wyborcze miały wyraźnie jednorazowy charakter i dotyczyły wyłącznie wyborów do obu izb parlamentu w grudniu 1993 r.

Ordynacje określiły wybory jako powszechne, równe, bezpośrednie i tajne.

W wyborach do Dumy Państwowej przyjęto proporcjonalno - większościową ordynację wyborczą. Ogólną liczbę mandatów określono na 450. Połowę deputowanych wybierano z listy federalnej. Pozostali deputowani wyłaniany byli w jednomandatowych okręgach wyborczych. W efekcie wyborca dysponował dwoma głosami. Jeden głos oddawał na listę partii lub bloku wyborczego podkreślając na niej jedno nazwisko. Był to głos zaliczany liście i kandydatowi. Drugi głos oddawany był na osobę kandydującą w jednomandatowym okręgu wyborczym.

³ Por.: J. Poprzeczko, *Wypalony dom*, „Polityka” nr 42 z 16 października 1993 r.

⁴ Prezydencki projekt Konstytucji został poparty przez 433 na 685 członków Komisji Konstytucyjnej.

⁵ „*Położenie o wyborach deputatów Gosudarstwiennoj Dumy w 1993 roku, utwierdzone ukazem Prezydenta Rosyjskiej Federacji ot 1 oktabria 1993 g. nr 1557*”, „Rossijskaja Gazieta” z 8.10.1993 r.

⁶ „*Położenie o wyborach deputatów Sowjeta Federacji Federalnogo Sobranija Rssijskoj Federacji w 1993 roku, utwierdzone ukazom Prezydenta Rosyjskiej Federacji ot 11 oktabria 1993 g. nr 1626*”, „Rossijskaja Gazieta” z 19.10.1993 r.

Zgłoszenie kandydata w jednomandatowych okręgach wyborczych wymagało poparcia co najmniej 1% wyborców z danego okręgu. Jeszcze wyższe wymogi postawiono przed ugrupowaniami pragnącymi zarejestrować swoich kandydatów na liście federalnej. Prawo zgłaszania kandydatów do tej listy miały tylko te partie i koalicje wyborcze, które wcześniej zostały zakwalifikowane do udziału w wyborach przez Centralną Komisję Wyborczą. Na 35 dni przed wyborami każda z ubiegających się o prawo zgłoszenia kandydatów do listy federalnej partii czy koalicji musiała zebrać 100 tys. podpisów wyborców. Każda partia czy blok wyborczy mogły przedstawić na jednej liście liczbę kandydatów nie przekraczającą ogólnej liczby deputowanych wybieranych do Dumy o 20%.⁷

W podziale mandatów z listy federalnej, podobnie jak w okręgach, mogli uczestniczyć kandydaci tylko z tych ugrupowań, których listy wyborcze uzyskały w skali federacji poparcie minimum 5% wyborców. W przypadku nie spełnienia tego wymogu przez żadną z partii lub blok wyborczy, wybory zostałyby unieważnione.

Na odmiennych zasadach opierała się ordynacja wyborcza do Rady Federacji. Stanowiła ona, iż w skład Rady wchodzi po dwóch deputowanych z każdego podmiotu Federacji Rosyjskiej.⁸ Również w tej ordynacji przyjęto zasadę większościową. Każdy z wyborców dysponował dwoma głosami. Wskazywał więc na dwóch kandydatów, którym udzielał poparcia. Cechą specyficzną wyborów do Rady Federacji było również to, że prawo zgłaszania kandydatów miały także ogólnokrajowe bloki partyjne w skład których wchodziły organizacje regionalne, czego nie przewidywała ordynacja wyborcza do Dumy.

Partie polityczne w Federacji Rosyjskiej działają w oparciu o specjalną ustawę, która zakłada procedurę rejestracji partii. Już na początku 1992 r. według rejestru Ministerstwa Sprawiedliwości zarejestrowanych było 37 partii.⁹ Występuje wyraźna tendencja do szybkiego przybywania nowych partii politycznych. Nie jest to jednak proces żywiołowy. Można raczej wskazać na inną tendencję. Wiele partii politycznych chętnie wstępuje w związki koalicyjne z ugrupowaniami o podobnych założeniach programowych.

W Rosji występuje wiele małych ugrupowań o silnie zróżnicowanym obliczu politycznym. Nie jest to jednak specyfika wyłącznie rosyjska. Podobne zjawisko obserwujemy również w pozostałych krajach postkomunistycznych. Trwają tam poszukiwania optymalnego modelu funkcjonowania systemu partyjnego. Scena polityczna dopiero kształtuje się. Tylko niektóre partie na trwałe zakorzeniły się w świadomości obywateli. Wiele spełnia jedynie funkcję „wypełniacza” sceny politycznej. Po krótkim okresie aktywnej obecności, a nawet przebiegłości popularności, znikają ze sceny politycznej. Zastępowane są przez inne, nowe i nieznane ugrupowania.

Inną cechą rosyjskiego systemu partyjnego jest kreowanie ugrupowań politycznych przez ludzi aparatu rządzenia. Różnorodność interesów grupowych i osobistych oraz nakładające się na to indywidualne ambicje polityczne

⁷ Do Dumy z listy federalnej wybierano 225 deputowanych. Partia czy komitet wyborczy mogły więc zgłosić nie więcej niż 270 kandydatów.

⁸ Wybierano więc 178 deputowanych. Z każdego z 89 podmiotów Federacji po dwóch.

⁹ Zob.: E. Zieliński, *Współczesna Rosja. Studium polityczno-ustrojowe*, Warszawa 1995, s. 99.

często prowadzą do tworzenia przez polityków swego własnego zaplecza. Od tego jest już tylko krok do tworzenia własnej organizacji.

Kolejnym znakiem szczególnym systemu partyjnego w Rosji jest skupienie życia politycznego prawie wyłącznie w wielkich ośrodkach miejskich. Poza te ośrodki praktycznie nie wkraczają nawet struktury partyjne.

W Rosji partie polityczne powstawały pospiesznie. Zawsze były jakieś powody, aby podejmować decyzje błyskawicznie. Działo się tak zarówno w sytuacjach głębokich kryzysów politycznych, jak i przy okazji wyborów parlamentarnych i prezydenckich.

W efekcie możemy mówić o wykształceniu się na rosyjskiej scenie politycznej kilku podstawowych nurtów ideowo-politycznych. Pierwszy stworzony został przez polityków skupionych wokół administracji rządowej i prezydenta. Jest on określany jako „ugrupowanie władzy”. Drugi, pokrewny nurt to ugrupowania centrowe. Partie należące do tej opcji opowiadają się za reformami, ale reprezentują odmienne koncepcje od tzw. partii władzy.

Kolejna grupa partii to obrońcy rosyjskiej mocarstwowości, czyli nacjonalisci. Tu także występują różnice organizacyjne i programowe.

Wreszcie kolejna tendencja polityczno-organizacyjna, a mianowicie ugrupowania postkomunistyczne. W tym przypadku można mówić o największej zwartości zarówno programowej, jak i organizacyjnej, chociaż ta opcja także nie jest jednolita.

W wyborach parlamentarnych w 1993 r. ambicje ubiegania się o miejsca w Dumie miały aż 24 ugrupowania. Podjęły one wysiłki w celu sprostania wymogom formalnym stawianym przez ordynację wyborczą partiom ubiegającym się o zarejestrowanie ich kandydata lub list kandydatów. Centralna Komisja Wyborcza dopuściła do udziału w wyborach tylko 13 partii i bloków politycznych.

Koalicja „Wybór Rosji”. Utworzony przed wyborami sojusz kilkunastu partii i organizacji politycznych. W jego szeregach znalazły się m.in. Demokratyczna Rosja i Demokratyczny Wybór. Liderem Koalicji został Jegor Gajdar. „Wybór Rosji” to najbardziej proreformatorsko nastawione ugrupowanie polityczne. W jego szeregach skupili się najbliżsi współpracownicy B. Jelcyna. Stąd przyjęło się nazywać blok „partią prezydentą” lub „partią nomenklatury”.

Blok Wyborczy „Jawliński-Botdyriew-Łukin”. Ugrupowanie to, znane pod nazwą „Jabłoko”, cieszy się znacznym poparciem w środowiskach inteligencji i menadżerów. Czołową postacią ugrupowania jest Grigorij Jawlinskij.

„Jabłoko” jest demokratyczną formacją polityczną skupiającą najbardziej dojrzałą i ofensywnie nastawioną grupę reformatorów. W sensie programowym jest to ugrupowanie opowiadające się za stopniowym i rozważnym, ale konsekwentnym wprowadzaniem reform politycznych i rynkowych. Blok Jawlinskiego stanowi konstruktywną opozycję wobec administracji Jelcyna.

Partia Rosyjskiej Jedności i Pojednania (*Partija Rossijskogo Jeddinstwa i Sogłasija*). Jest to partia, która na rosyjskiej scenie politycznej, wśród ugrupowań demokratycznych, plasuje się w okolicach centrum. Opowiada się za reformami na drodze ewolucyjnej. Krytycznie jest nastawiona do „terapii szokowej”, której istoty społeczeństwo nie jest w stanie zrozumieć i zaakceptować. Na czele ugrupowania stanął wicepremier Siergiej Szachraj. Ze względu na rozległe powiązania z szeroko rozumianym aparatem władzy

ugrupowanie S. Szachraja uważane było za partię nomenklatury. Często stawiano nawet znak równości między tą partią a „Wybozem Rosji”, zakładając, że obydwie partie reprezentują tę samą opcję polityczną.

Ruch Polityczny „Kobiety Rosji”. Jest to powstała w 1993 r. koalicja skupiająca organizacje kobiece. Na jej czele stanęła przewodnicząca Związku Kobiet Rosji, Alewtina Fiedułowa. Program polityczny ugrupowania ma wyraźnie centrowy charakter. Można w nim dostrzec tezy podobne do formułowanych przez główne ugrupowania demokratyczne powiązane z administracją B. Jelcyna.

Demokratyczna Partia Rosji. Przewodniczącym ugrupowania jest Nikołaj Trawkin. DPR jest partią o charakterze centrowym. Jej program zakłada przeprowadzanie stopniowych reform politycznych i gospodarczych. Na rosyjskiej scenie politycznej Demokratyczna Partia Rosji nie zajęła wyraźnie określonego miejsca. Jest uważana za ugrupowanie centrowe, ale w zasadniczym podziale pomiędzy zwolennikami a przeciwnikami B. Jelcyna nie określiła się jednoznacznie. Wprawdzie przestrzega przed rządami autorytarnymi, ale z drugiej strony poparta decyzję o rozwiązaniu parlamentu w 1993 r., uznając jednocześnie, iż decyzja ta była sprzeczna z Konstytucją.

Sojusz Obywatelski „Na Rzecz Stabilności, Sprawiedliwości i Postępu”. Organizacja skupia szereg ugrupowań o dość różnych koncepcjach programowych. Trzon koalicji stanowi Sojusz Obywatelski oraz kierowany przez Arkadija Wolskiego Rosyjski Związek Przemysłowców i Przedsiębiorców.

Przed puczem sierpniowym Sojusz był bliższy poglądom komunistycznym niż reformatorskim. Z czasem jednak, szczególnie po odejściu Demokratycznej Partii Rosji Nikołaja Trawkina i Ludowej Partii Wolnej Rosji Aleksandra Ruckoja, zaczął ewoluować w kierunku reformatorów, głosząc hasła umiarkowanych reform drogą ewolucyjną, respektowania realiów gospodarczych i politycznych Federacji. Sojusz jest zdecydowanym przeciwnikiem szybkich rozwiązań.¹⁰

Zjednoczenie „Przyszłość Rosji — Nowe Imiona”. W Polsce ugrupowanie to jest bardziej znane jako „Przyszłość Rosji — Nowe Nazwiska”. Zjednoczenie powstało na bazie młodzieżowego skrzydła „Sojuszu Obywatelskiego”. Na jego czele stanął przewodniczący Rosyjskiego Związku Młodzieży, Wiaczesław Łaszczewskij. W szeregach organizacji znaleźli się także byli działacze Komsomołu, młodzieżowych struktur dawnej partii A. Ruckoja — „Wolna Rosja”, oraz innych ugrupowań młodzieży.

Ugrupowanie stoi na pozycjach centrowych. Opowiadając się za parlamentarno-prezydencką formą rządu znalazło się w opozycji wobec koncepcji ustrojowych lansowanych przez B. Jelcyna.

Rosyjski Ruch Reform Demokratycznych to ugrupowanie o orientacji centroliberalnej, zrzeszające organizacje społeczne z terenu całej Rosji. Na czele Komitetu Wykonawczego stoi Gawriił Popow, a do czołowych przywódców należy mer Sankt Petersburga, Anatolij Sobczak. Ugrupowanie opowiada się za głębokimi reformami ustrojowymi i gospodarczymi, ale w wielu

¹⁰ J. Krawulski, *Wybory parlamentarne i prezydenckie u wschodnich sąsiadów Polski w latach 1992-1995 (Litwa, Rosja, Ukraina, Białoruś)*, Poznań 1995, s. 44.

kwestiach negatywnie ocenia działania podejmowane przez rząd i prezydenta. Odbierane jest jako konstruktywna opozycja wobec ekipy sprawującej władzę.

„Godność i Miłosierdzie” to ugrupowanie polityczne o typowo wyborczym charakterze. Powstało bezpośrednio przed wyborami jako porozumienie kilkunastu organizacji społecznych. Wyraźnie dominowały wśród nich organizacje kombatanckie i inwalidzkie. Na czele zrzeszenia stanął wiceprzewodniczący Rosyjskiej Akademii Nauk, Konstantin Frołow.

Ugrupowanie nie poparło prezydenckiego projektu Konstytucji. Jednoznacznie opowiedziało się za parlamentarno-gabinetową formą rządu. Wprawdzie „Godność i Miłosierdzie” kojarzone było z dawną nomenklaturą, jednak zdecydowanie odcinało się od jakichkolwiek powiązań z postkomunistami.

Zjednoczenie Konstruktywno-Ekologiczne „Cedr”. Ugrupowanie to powstało bezpośrednio przed wyborami. Stanowiło ono luźną asocjację różnych organizacji ekologicznych. Nie dopracowało się zwartego, szerszego programu politycznego. Głoszone przez „Cedr” hasła programowe pozwalają, z pewną ostrożnością, uznać to ugrupowanie za centrolewicowe. Opowiadało się ono za reformami, ale krytycznie oceniali dokonania rządu W. Czernomyrdina. W swym programie koncentrowało się głównie na kwestiach związanych z ochroną środowiska naturalnego.¹¹

Liberalno-Demokratyczna Partia Rosji. Jest to ugrupowanie o charakterze nacjonalistyczno-populistycznym. Na jego czele stoi Władimir Żyrinowski. Partia opowiada się za umocnieniem państwa w historycznych granicach Rosji, powrotem do mocarstwowej pozycji na arenie międzynarodowej, wstrzymaniem redukcji armii i kompleksu militarno-przemysłowego, ochroną mniejszości rosyjskiej poza granicami. Negatywnie odnosi się do demokratycznych reform. Żąda ograniczenia prywatyzacji.

W programie partii akcentowana jest potrzeba stworzenia w Rosji silnej władzy prezydenckiej. Towarzyszyć jej powinna odbudowa dawnej potęgi Rosji w granicach z 1917 r. Gospodarkę ma napędzać produkcja i eksport uzbrojenia. Państwo za swoje podstawowe zadanie powinno uznać walkę z bezrobociem. Po dojściu do władzy i szybkim wprowadzeniem głoszonych haseł obiecują natychmiastową poprawę warunków życia.

W obecnych warunkach panujących w Rosji obietnice takie zjednują bardzo duże poparcie. Okazuje się, że wiele osób łądzi się jeszcze, iż szybko uda się odbudować dawne imperium i w cudowny sposób zapewnić powszechny dobrobyt.

Komunistyczna Partia Federacji Rosyjskiej. Jest to najliczniejsza, bo zrzeszająca ponad 500 tys. członków partia polityczna w Rosji. Organizacja posiada rozbudowane struktury i sprawnie działający aparat.

Partia opowiada się za spowolnieniem tempa reform, ich racjonalizacją, poszerzeniem zakresu interwencjonizmu państwowego w sferę gospodarki oraz rozbudowaniem funkcji opiekuńczej państwa. Podkreśla konieczność zachowania tożsamości i tradycji narodowej. Ta teza z programu wywarła szczególnie mocne piętno na koncepcjach określających główne kierunki polityki zagranicznej. Partia lansuje tezę o powrocie do bilateralnego modelu

¹¹ Tamże, s. 46.

podziału wpływów w świecie pomiędzy Rosję i Stany Zjednoczone. Wpływy w Europie Środkowej rezerwuje wyłącznie dla Rosji.

W polityce wewnętrznej partia Giennadija Żuiganowa opowiada się za odtworzeniem systemu radzieckiego, z wyraźną przewagą władzy ustawodawczej nad wykonawczą. Oznacza to w praktyce postulat ograniczenia władzy prezydenta.

Agrarna Partia Rosji. Jest to partia o charakterze centrolewicowym. Skupia ona głównie ludzi związanych z bardzo szeroko rozumianym aparatem zarządzającym kolchozami i sowchozami. W szeregach partii znajduje się wielu dawnych działaczy związków zawodowych i rad deputowanych ludowych. Jest więc to partia dawnej nomenklatury niższego szczebla. Znajduje ona poparcie wśród z natury konserwatywnego elektoratu wiejskiego.

Przywódca partii, Michaił Łapszyn, często krytykował Borysa Jelcyna za przeprowadzanie reform kosztem najuboższych warstw społecznych. Partia optuje za wzmożonym interwencjonizmem państwowym w sferę gospodarki, szczególnie w sprawę wsi.

Obok wymienionych powyżej ugrupowań politycznych o udział w wyborach ubiegały się również inne partie i bloki polityczne. Z różnych powodów decyzją Centralnej Komisji Wyborczej nie zostały one dopuszczone do walki o mandaty do parlamentu. W ten sposób zostały zakwestionowane listy wyborcze np. lewicowej koalicji **Zjednoczenie Wyborcze „Ojczyzna” czy Rosyjskiego Sojuszu Ogólnonarodowego**. Podobny los spotkał ugrupowania nacjonalistyczne: **Narodowo Republikańską Partię Rosji** oraz **Partię Konstytucyjno-Demokratyczną/Partię Wolności Narodowej**. Wielu komentatorów rosyjskiej sceny politycznej interpretuje fakt niedopuszczenia do udziału w wyborach szczególnie tych ostatnich ugrupowań jako swoisty akt odwetu politycznego za poparcie, którego udzieliły one w konflikcie październikowym ówczesnemu przewodniczącemu Rady Najwyższej, Rusłanowi Chaśbulatowowi i wiceprezydentowi Aleksandrowi Ruckojowi.

Ogółem, z różnych powodów, do wyborów nie przystąpiło aż jedenaście ugrupowań, które w okresie kampanii wyborczej zgłaszały chęć poddania się procedurom demokratycznym.¹²

Kampania wyborcza miała gwałtowny przebieg. Ze względu na przyspieszony termin wyborów nie wszystkie ugrupowania zdążyły należycie się do niej przygotować. Dotyczyło to zarówno sprawności organizacyjnej jak, i jednoznaczności oraz spójności programowej. W programach wyborczych wielu ugrupowań wyraźnie można było dostrzec hasła populistyczne, nastawione na pozyskanie mało wyrobionych politycznie wyborców. Programy te charakteryzował również brak konsekwencji i spójności wewnętrznej. W efekcie największe zainteresowanie wyborców wzbudzały programy wyborcze najbardziej znanych i popularnych sił politycznych. Trzeba tu wyraźnie podkreślić, iż w Rosji, podobnie jak w większości krajów postkomunistycznych, do najbardziej popularnych w społeczeństwie należą umiarkowane nurty reformato-

¹² Były to: Koalicja „Nowa Rosja”, Koalicja Prawicowo-Liberalna „Sierpień”, Narodowo-Republikańska Partia Rosji, Partia Konserwatywna, Partia Konstytucyjno-Demokratyczna/Partia Wolności Narodowej, Rosyjska Partia Chrześcijańsko-Demokratyczna, Rosyjski Ruch Chrześcijańsko-Demokratyczny, Rosyjski Sojusz Ogólnonarodowy, Stowarzyszenie Niezależnych Profesjonalistów, Zjednoczenie Wyborcze „Ojczyzna”, Zjednoczenie Wyborcze „Partia Konsolidacji”.

rskie oraz ugrupowania postkomunistyczne. W Rosji dodatkowo, w tak szerokiej skali, dużą sympatią obywateli cieszą się ugrupowania polityczne o wyraźnym prawicowo-nacjonalistycznym charakterze.

W kampanii wyborczej dominowało kilka zasadniczych wątków. Po pierwsze był to stosunek do aktualnie realizowanego przez rząd i prezydenta programu społeczno-gospodarczego rozwoju kraju, a szczególnie kierunku i tempa przeobrażeń ustrojowych i rynkowych. Drugim ważkim problemem była analiza i ocena społecznych skutków przeprowadzanych reform i obciążenia, jakie z nich wynika dla przeciętnego obywatela. Kwestią kolejną była sprawa międzynarodowej pozycji Rosji, a w tym również jej rola we Wspólnocie Niepodległych Państw.

Jak można sądzić na podstawie przeprowadzanych przed wyborami sondaży opinii publicznej, większość wyborców, oddając swe głosy na kandydatów poszczególnych ugrupowań wyborczych, brała pod uwagę stanowiska partii w przedstawionych powyżej kwestiach.

Wybory, zgodnie z decyzją prezydenta, odbyły się 12 grudnia 1993 r. Wybrano wówczas 444 deputowanych do Dumy. Frekwencja wyborcza była bardzo niska i wynosiła 54,8%.

Podział mandatów w Dumie Państwowej

Ugrupowanie	Ogółem mandatów	W okręgach jednomandatowych	Z listy federalnej
„Wybór Rosji”	96	56	40
Liberalno-Demokratyczna Partia Rosji	70	11	59
Komunistyczna Partia Federacji Rosyjskiej	65	33	32
Agrarna Partia Rosji	47	26	21
Blok Jawliński-Bołdyriew-Łukin	33	13	20
Partia Rosyjskiej Jedności i Porozumienia	27	9	18
Kobiety Rosji	25	4	21
Demokratyczna Partia Rosji	21	7	14
Sojusz Obywatelski	18	18	
Rosyjski Ruch Demokratycznych Reform	8	8	
„Godność i Miłosierdzie”	3	3	
Przyszłość Rosji — Nowe Nazwiska	1	1	
Niezależni	30	30	
Razem	444	219*	225

* Nie obsadzono 6 mandatów w okręgach jednomandatowych.

Źródło: ITAR TASS, 26 grudnia 1993 r.

W przewidzianym terminie nie odbyły się wybory w Tatarstanie i Czeczenii. W Tatarstanie wybory zostały przeprowadzone dopiero w marcu 1994 r. Mandaty otrzymało pięciu deputowanych z okręgów jednomandatowych do

Dumy i dwóch deputowanych do Rady Federacji. W Czeczenii wybory nie odbyły się wcale.

W związku z powyższym w Dumie pozostał nie obsadzony jeden mandat, a w Radzie Federacji dwa mandaty.

Układ sił w Radzie Federacji był znacznie korzystniejszy dla B. Jelcyna. Wprawdzie wyższa izba rosyjskiego parlamentu ma słabszą pozycję w systemie organów państwa niż Duma, tym niemniej jej udział w życiu politycznym jest znaczący.

Ugrupowania polityczne, zaliczane do tzw. proreformatorskich demokratów (Wybór Rosji, „Jabłoko”, Partia Rosyjskiej Jedności i Porozumienia oraz Rosyjski Ruch Reform Demokratycznych), dysponowały w Radzie Federacji 48 mandatami. Umiarkowani reformatorzy posiadali ich 23. Centrowa opozycja antyrządowa zgromadziła 36 mandatów. Opozycja komunistyczna i socjalistyczna obsadziła 20 miejsc, a skrajni nacjonaści tylko 2.

Wielu członków Rady Federacji nie przyznawało się do powiązań z żadną partią, a nawet nie ujawniało swoich sympatii politycznych. Akcentowali w ten sposób swą niezależność. W znakomitej większości przypadków były to tylko pozory niezależności. Na uwagę zasługuje także fakt, iż duża grupa parlamentarzystów to osoby, które piastowały kierownicze funkcje w organach przedstawicielskich i wykonawczych republik i innych jednostek terytorialnych. Wśród nich było 43 szefów administracji, 18 przewodniczących rad najwyższych republik, krajów lub obwodów, aż 10 przewodniczących rad ministrów republik, 6 prezydentów republik i przewodniczących parlamentów.¹³

Panorama składu politycznego Rady Federacji dawała nadzieję na poparcie rządów B. Jelcyna w reformowaniu państwa i zespoleniu republik oraz innych jednostek terytorialnych w stabilizacji państwowości. Pozostawało to nie bez znaczenia wobec rozdrobnienia składu Dumy i potrzeby przywrócenia operatywności działania aparatu państwowego, rozkojarzonego w okresie walki o władzę między organami federacji.¹⁴

Dokonując ogólnej analizy wyników wyborów do Dumy, należy wskazać na duże rozdrobnienie partyjne w parlamencie. Jest to cecha powszechnie występująca w państwach wchodzących dopiero na drogę demokratycznych przeobrażeń ustrojowych. Zjawisku temu nie zapobiegło nawet wprowadzenie progu zaporowego w wysokości 5% dla ugrupowań wyborczych wystawiających listy federalne. Ustawodawca nie był konsekwentny, ponieważ z drugiej strony sankcja ta była łagodzona przez wprowadzenie zasady obsadzania połowy mandatów w Dumie w jednomandatowych okręgach wyborczych, gdzie nie stosowano absolutnie żadnych ograniczeń. Wprawdzie próg wyborczy przekroczyło tylko osiem ugrupowań, ale w Dumie znalazło się ich aż dwanaście. Konsekwencją tego są trudności z wyłonieniem większości parlamentarnej. Z sytuacji takiej korzysta władza wykonawcza skupiona w ręku prezydenta. Mimo, iż nie posiada on poparcia większości parlamentarnej, wcale nie musi obawiać się niekorzystnych dla swej polityki decyzji tej izby parlamentu, gdyż ona sama pozostaje w stanie wewnętrznego rozbitcia.

¹³ Por.: E. Zieliński, *Współczesna Rosja...* wyd. cyt. s. 165.

¹⁴ Tamże, s. 165.

Wyniki wyborów wywołały pewne zaniepokojenie zarówno w Rosji, jak i na arenie międzynarodowej. Niespodziewanie wysokie poparcie społeczne uzyskane przez nacjonalistów i komunistów spowodowało dyskusję na temat przyszłości reform w Rosji. Uważane za faworyta w wyborach ugrupowanie Jegora Gajdara wprawdzie uzyskało najwięcej mandatów w Dumie, ale znacznie mniej, niż się powszechnie spodziewano.

Wyniki wyborów były sporym zaskoczeniem. Porażka prezydenta i rządu była bardzo widoczna. Życzliwe władzy środki masowego przekazu nie próbowały nawet udawać, że nic się nie stało. Komentarze jednoznacznie wskazywały, że nowo wybrana Duma będzie bardziej konserwatywna i mniej przyjazna prezydentowi niż jej poprzedniczka.

Do Dumy, obok zdeklarowanych przeciwników B. Jelcyna: ugrupowania W. Żyrinowskiego i komunistów G. Ziuganowa, weszła także Demokratyczna Partia Rosji N. Trawkina. W parlamencie znalazł się m.in. Wasilij Starodubcew oraz były przewodniczący Rady Najwyższej ZSRR, Anatolij Łukianow. W. Żyrinowski zwyciężył w okręgu obejmującym Flotę Czarnomorską oraz w wielu innych obwodach, w których większość wyborców stanowili wojskowi.

Analizując przyczyny klęski partii rządowych można wskazać na kilka spraw. Najważniejszą wydaje się być silne niezadowolenie społeczne z tzw. polityki terapii szokowej. Trwała ona przynajmniej od 1992 r. i nie przyniosła oczekiwanych rezultatów, czyli poprawy sytuacji ekonomicznej obywateli. Nic też nie wskazuje na szybką realizację tego programu. Położenie materialne ogromnej większości obywateli jest obecnie dwa czy nawet trzy razy gorsze, niż było na początku lat osiemdziesiątych. Nadal spadała produkcja i wzrastało bezrobocie. Postępował upadek służby zdrowia, oświaty i całej strefy socjalnej. Tylko w okresie od kwietnia do października 1993 r. ceny podstawowych artykułów wzrosły pięciokrotnie.¹⁵

Inną przyczyną porażki ugrupowań rządzących tkwi w upokorzeniu samowiedomości Rosjan. Do niedawna tkwili oni w przekonaniu o przynależności do jednej z najpotężniejszych nacji świata. Teraz okazało się, że są narodem biednym, poniżanym i bezradnym.

Kampania wyborcza była przede wszystkim walką skrajnych sił politycznych. W tych warunkach nie miały szans na powodzenie partie reprezentujące programy centrowe i umiarkowane. Stąd porażka takich ugrupowań, jak np. „Sojusz Obywatelski”, socjaldemokraci czy socjaliści.¹⁶

Prezydent Rosji nie miał w Dumie swej politycznej reprezentacji. Ugrupowania popierające prezydenta pozostawały samodzielnie organizacyjnie i programowo. Sytuacja jeszcze bardziej się skomplikowała, kiedy w czerwcu 1994 r. „Wybór Rosji” przeszedł do opozycji. Konflikty między Dumą a prezydentem systematycznie narastały.

Bezpośrednio po wyborach parlamentarnych w 1993 r. rozpoczęto prace nad przygotowaniem nowego prawa wyborczego. Prace zostały znacznie zintensyfikowane w drugiej połowie 1994 r. W grudniu tego roku upływał bowiem roczny okres ochronny dla parlamentu. Ponieważ groźba rozwiąza-

¹⁵ Por.: R. Miedwiediew, *Rosyjski pejzaż po wyborach*, „Dziś. Przegląd Społeczny”, nr 4 (43), s. 99 i dalsze.

¹⁶ *Tamże*, s. 102.

nia przez prezydenta opozycyjnej wobec niego Dumy była zupełnie realna, prace nad nowymi ordynacjami wyborczymi odbywały się w dużym pośpiechu. Pierwsze czytanie projektu ustawy odbyło się 23 listopada 1994 r. Podpisanie ordynacji przez prezydenta nastąpiło jednak dopiero 21 czerwca 1995 r. Tak długi okres prac nad projektem był spowodowany rozbieżnościami pomiędzy organami Federacji. Istota sporu dotyczyła głównie kilku podstawowych kwestii. Przede wszystkim chodziło o proporcje pomiędzy liczbą deputowanych wybieranych w jednomandatowych okręgach wyborczych a uzyskujących mandaty z list federalnych. Rada Federacji i prezydent stali na stanowisku, iż dotychczasowa zasada równego podziału mandatów do Dumy pomiędzy okręgi i listy federalne (225 : 225) faworyzuje wyraźnie moskiewskie partie polityczne. Poniważ w Rosji głównymi ośrodkami aktywności partyjnej są największe aglomeracje miejskie, a szczególnie Moskwa, to na listach federalnych umieszczani są przede wszystkim kierownicy działaczy partii ze stolicy. Zwolennicy koncepcji ograniczenia wpływów partyjnych w Dumie uważali, iż w takiej sytuacji izba nie będzie reprezentatywna dla ogółu społeczeństwa, a zostanie zdominowana przez partykularne interesy partyjne.¹⁷ Z drugiej strony, zwolennicy zachowania partytetu pomiędzy liczbą mandatów bezpośrednich a pochodzących z list federalnych wskazywali na dążenie elit regionalnych do zawłszczenia wpływów we władzy ustawodawczej.

Troska o reprezentatywność Dumy z jednej strony i obawa przed nadmiernym napływem do władz ustawodawczych przedstawicieli prowincji z drugiej nie wydaje się być jedynym motywem ostrego sporu. Inicjatywa prezydenta wyraźnie zmierzała w kierunku ograniczenia roli partii politycznych w parlamencie i wynikała z obawy przed ponownym zdominowaniem niższej izby przez ugrupowania komunistyczne i nacjonalistyczne.¹⁸

Efektom omawianego powyżej sporu było zachowanie w ordynacji wyborczej do Dumy dotychczasowej zasady równego podziału mandatów między okręgi a listy federalne. Zastosowano przy tym różne systemy wyborcze. Wybory deputowanych w okręgach jednomandatowych odbywają się w oparciu o większościowe prawo wyborcze przy zachowaniu większości względnej. Podział mandatów z list federalnych odbywa się według systemu proporcjonalnego. W podziale mandatów z tych list uczestniczą tylko te ugrupowania, które w skali Federacji uzyskały co najmniej 5% ważnie oddanych głosów. W odniesieniu do bloków wyborczych wymóg ten podwyższono do 7%.

Ordynacja wyborcza określiła wymogi, jakie musi spełnić komitet wyborczy, aby zarejestrować swoją listę. Partia musi zebrać pod zgłoszeniem listy federalnej minimum 200 tys. podpisów wyborców. Z jednego podmiotu Federacji można wykazać tylko 7% ogółu zebranych podpisów. Zgłoszenie kandydata w okręgach jednomandatowych wymaga poparcia przynajmniej 1% wyborców z tego okręgu.

¹⁷ Prezydent i Rada Federacji proponowali proporcje 300 : 150 na korzyść deputowanych wybieranych w okręgach jednomandatowych.

¹⁸ Por.: E. Paszyc, M. Chudzyńska, *Ordynacja wyborcza jako płaszczyzna walki politycznej w Rosji*, Ośrodek Studiów Wschodnich, s. 3.

W rosyjskim prawie wyborczym prawomocność procedur wyborczych uzależniono od frekwencji wyborczej. Ustalono, że aby uznać wybory za ważne, frekwencja nie może być niższa niż 25%.¹⁹

Wiele zasad ordynacji wyborczej wzbudziło kontrowersje i zaogniło spory pomiędzy poszczególnymi opcjami politycznymi. Najbardziej atakowana była zasada dopuszczenia do podziału mandatów z list federalnych tylko tych ugrupowań, które uzyskały ponad 5% głosów wyborców w skali Federacji. Przeciwnicy tego rozwiązania twierdzili, że wybrana w oparciu o tę zasadę Duma nie będzie organem w pełni przedstawicielskim. Zabraknie w niej reprezentacji wielu ugrupowań, które cieszyły się poparciem społecznym, zaś głosy uzyskane przez te partie zostaną niejako „przekazane” ugrupowaniom (także o zupełnie innej proweniencji politycznej), którym udało się przekroczyć barierę 5%.

Również podział na okręgi jednomandatowe i listy federalne budził wiele zastrzeżeń. Przede wszystkim krytykowana była możliwość jednoczesnego kandydowania z listy federalnej i w okręgu. Zdaniem przeciwników tego rozwiązania, narusza to konstytucyjną zasadę równości praw wyborczych obywateli. Naruszeniem tej samej zasady jest sposób dokonania podziału kraju na okręgi wyborcze. Powstały bardzo poważne dysproporcje w liczbie wyborców w poszczególnych jednomandatowych okręgach wyborczych. Liczba wyborców waha się w nich od 12 tys. do 780 tys., co wielokrotnie przekracza ustawowy limit dopuszczalnej różnicy liczby wyborców w poszczególnych okręgach. Zgodnie z ustawą wyborczą, nie powinna ona przekraczać 15%.²⁰

Kształt nowej ordynacji wyborczej do Dumy Państwowej nie odpowiadał ani prezydentowi, ani rządowi, ani związanym z władzą grupom interesów politycznych. Ataki na prawo wyborcze nasiliły się szczególnie mocno, kiedy stało się jasne, że w najbliższych wyborach największe szanse na odniesienie sukcesu mają ugrupowania komunistyczne, narodowe i umiarkowani reformatorzy, nie związani z obozem prezydenckim. Na początku listopada 1995 r. Rada Federacji wydała oficjalne oświadczenie, w którym zakwestionowała zgodność ordynacji wyborczej z Konstytucją. Kilka dni później Sąd Najwyższy skierował do Trybunału Konstytucyjnego wniosek w sprawie zbadania zgodności z Konstytucją zasady 5-procentowego progu wyborczego dla partii ubiegających się o mandaty z listy federalnej.

Z podobnym, ale znacznie rozszerzonym o inne zastrzeżenia, wnioskiem do Trybunału Konstytucyjnego zwróciła się grupa 102 deputowanych do Dumy.

19 listopada Trybunał Konstytucyjny oddalił obydwie wnioski. Argumentując swoją decyzję Trybunał stwierdził, iż rozstrzygnięcie tego typu sporów byłoby angażowaniem się w kampanię wyborczą.

Wśród obserwatorów życia politycznego w Rosji panuje dosyć zgodna opinia, iż tak formułowane zarzuty wobec ordynacji wyborczej miały na celu stworzenie w przyszłości przesłanek do zakwestionowania legitymacji wybranej w oparciu o tę ustawę Dumy i unieważnienia wyborów. Wydaje się jednak, iż taki bieg wydarzeń jest raczej mało prawdopodobny.

¹⁹ Prezydent domagał się ustalenia tego wymogu na poziomie 50%.

²⁰ E. Paszyc, M. Chudzińska, *Ordynacja wyborcza...*, wyd. cyt. s. 3-4.

Zgodnie z rosyjską ustawą zasadniczą, do Rady Federacji wchodzi po dwóch przedstawicieli każdego podmiotu Federacji Rosyjskiej; po jednym z organów przedstawicielskich i wykonawczych władzy państwowej.²¹ Po długich debatach przyjęto, iż będą to szefowie organów ustawodawczych i wykonawczych. Nie będzie miało znaczenia, czy w poszczególnych podmiotach Federacji wzmiankowane osoby piastują swe stanowiska w wyniku wyboru, czy też mianowania.²²

Przyjęcie ordynacji wyborczej do wyższej izby parlamentu w takim kształcie zapewniało prezydentowi, przynajmniej do czasu przeprowadzenia wyborów do władz lokalnych, daleko idącą kontrolę nad Radą Federacji. W jej nowym składzie znajdzie się bowiem znaczna część deputowanych, którzy na swoje stanowiska zostali mianowani przez Borysa Jelcyna. W ten sposób realne stają się zamysły Kremla o stworzeniu z izby wyższej parlamentu przeciwwagi dla Dumy.

W momencie rozpoczęcia kampanii wyborczej na scenie politycznej Rosji pojawiły się dwa nowe tzw. ugrupowania władzy. Był to „Nasz Dom — Rosja” z Wiktorem Czernomyrdinem na czele oraz Blok Wyborczy Iwana Rybkina. Każde z nich miało za zadanie skupienie wokół siebie ludzi o różnych przekonaniach, ale popierających politykę prezydenta i rządu.

Ogólnorosyjski Ruch Społeczno-Polityczny „Nasz Dom — Rosja”. Ugrupowanie to zostało założone w maju 1995 r. przez premiera W. Czernomyrdina. Jest to partia o charakterze centroprawicowym. Zrzesza ona wysokich urzędników państwowych oraz lokalnych działaczy gospodarczych i politycznych. Wśród aktywistów bloku znalazł się znany reżyser Nikita Michajłow oraz zdobywca Groznego, gen. Lew Rochlin.

Blok Wyborczy Iwana Rybkina to kierowany przez przewodniczącego ustępującej Dumy I. Rybkina centrolewicowy blok wyborczy. W zamysłach prezydenta B. Jelcyna miał on zgrupować parlamentarną lewicę niekomunistyczną oraz agrarystów. Zamiany te jednak nie powiodły się i Blok pozostał nie liczącym się na rosyjskiej scenie politycznej ugrupowaniem wyborczym.

Pod koniec sierpnia 1995 r. powstał **Demokratyczny Wybór Rosji — Zjednoczeni Demokraci**. Ugrupowanie to jest kontynuacją Koalicji „Wybór Rosji”, założonej przez J. Gajdara przed wyborami parlamentarnymi w 1993 r. W swoim programie ugrupowanie opowiada się za kontynuacją reform w dotychczasowym kształcie. Szczególnie akcentuje konieczność przyspieszenia transformacji ustrojowej i przemian własnościowych.

Nowym na rosyjskiej scenie politycznej ugrupowaniem o charakterze prawicowym jest **Społeczny Ruch Polityczny „Naprzód Rosjo”**. Został on założony w lutym 1995 r. przez byłego ministra gospodarki, Borysa Fiodorowa. Pozostaje w opozycji wobec polityki rządu. Opowiada się za stopniowymi reformami zorientowanymi na rozwój klasy średniej. Ruch „Naprzód Rosjo”

²¹ Art. 95, pkt. 2 Konstytucji Federacji Rosyjskiej.

²² Stanowisko Dumy w tej sprawie początkowo było inne. Większość deputowanych uważała, iż do Rady Federacji powinni wejść tylko ci szefowie organów wykonawczych i ustawodawczych podmiotów Federacji, którzy na swoje stanowiska zostali wybrani. Dzięki temu nie uzyskiwaliby w sposób automatyczny mandatów ci szefowie organów, szczególnie wykonawczych, którzy pochodzili z nominacji prezydenckiej. W ten sposób próbowano ograniczyć wpływ prezydenta na członków Rady Federacji.

jest ugrupowaniem o charakterze patriotycznym, uznającym za cel nadrzędny utrzymanie integralności Rosji.

Utworzona na początku 1995 r. **Partia Samorządu Pracujących** to centroprawicowe ugrupowanie polityczne. Na jego czele stanął światowej sławy oftalmolog, Światosław Fiodorow. Partia opowiada się za powszechną prywatyzacją jako niezbędnym warunkiem wzrostu gospodarczego.

Kolejna, powstała krótko przed wyborami, koalicja to **Związki Zawodowe i Przemysłowcy Rosji — Związek Pracy**. Zrzesza ona w jednym ugrupowaniu pracobiorców i pracodawców. Wydaje się jednak, że połączenie dwóch sił o przeciwstawnych interesach nie wróży im powodzenia. Związek nie uzyskał poparcia żadnej silnej centrali związkowej. Liczył na finansowe zaangażowanie pracodawców w kampanię wyborczą.

Blok Wyborczy Socjaldemokrati. Koalicja ta, podobnie jak poprzednia, jest próbą połączenia w jeden organizm dwóch odmiennych programowo ugrupowań. Blok tworzą Rosyjski Ruch Reform Demokratycznych oraz Rosyjski Związek Socjaldemokratyczny. Ponieważ obydwie partie znacznie różnią się między sobą w kwestiach programowych, ich koalicja wyborcza nie budzi zaufania.

Znaczne wpływy w społeczeństwie rosyjskim mają ugrupowania zaliczane do lewicy. Przyjmują one bardzo różne orientacje polityczne. Najbardziej popularne są ugrupowania postkomunistyczne. Obok Komunistycznej Partii Federacji Rosyjskiej oraz Agrarnej Partii Rosji w okresie kampanii wyborczej zaistniały na scenie politycznej jeszcze inne partie o tej samej proweniencji. Do bardziej popularnych należy zaliczyć **Blok „Komuniści — Pracująca Rosja — Za Związek Radziecki”**. Jest to ugrupowanie skupiające radykalnych komunistów. Opowiada się za restytucją Związku Radzieckiego. Jest przeciwnie reformom ustrojowym i gospodarczym. Jednym z jego liderów jest organizator bojówek Wiktor Anpiłow.

W Rosji występuje duża różnorodność partii o charakterze nacjonalistycznym. Cieszą się one dużym zainteresowaniem wyborców. Obserwatorzy życia politycznego w Rosji twierdzą, iż ich zasady ideowe, podobnie zresztą jak w przypadku partii postkomunistycznych, odpowiadają obecnemu stanowi świadomości społecznej.

Obok znanej szeroko Liberalno-Demokratycznej Partii Rosji, w okresie poprzedzającym kampanię wyborczą w 1995 r. utworzono jeszcze kilka ugrupowań o podobnej orientacji programowej.

Jeszcze pod koniec 1994 r. rozpoczął działalność **Kongres Wspólnot Rosyjskich**. Jest to ugrupowanie umiarkowanych nacjonalistów. Na jego czele stanęli bardzo popularni w Rosji politycy: gen. Aleksander Lebied, Siergiej Głazow, Jurij Skokow. Kongres samookreśla się jako ponadpartyjna organizacja skupiająca osoby o różnych przekonaniach, a połączone pragnieniem odrodzenia upokorzonego narodu i jego ojczyzny. Opowiada się za gospodarką rynkową i reformami gospodarczymi. Szczególne miejsce w jego programie zajęły hasła dotyczące odbudowy mocarstwowej pozycji Rosji i zachowania za wszelką cenę jej integralności terytorialnej. Na uwagę zasługuje fakt, iż utrzymuje on poprawne stosunki z prezydentem, a także elitami gospodarczymi i regionalnymi.

Kongres urósł szybko do rangi jednego z faworytów kampanii wyborczej. Swoją pozycję zawdzięcza zarówno popularności swoich przywódców, jak i chwytliwemu społecznie, umiarkowanemu programowi politycznemu.

Innym ugrupowaniem zaliczanym do obozu nacjonalistycznego jest **Ruch Społeczno-Polityczny „Dzierżawa”**. Liderem ugrupowania został były wiceprezydent Federacji Rosyjskiej, Aleksander Ruckoj. W ostatnim okresie, szczególnie po powstaniu konkurencyjnego programowo i odwołującego się do tej samej klienteli wyborczej Kongresu Wspólnot Rosyjskich, „Dzierżawa” i sam A. Ruckoj znacznie stracili na popularności. Ruch osłabiły także spory i podziały wewnętrzne. Nie bez znaczenia, jak zgodnie podkreślają komentatorzy, dla spadku szans wyborczych partii były nadmierne ambicje jej przywódcy. Nie potrafił on porozumieć się z żadnym z liderów pokrewnych programowo ugrupowań.

Umiarkowanie nacjonalistyczny ruch polityczny **Zjednoczenie „Moja Ojczyzna”** zyskał sporą popularność w armii. Stało się to dzięki osobie jego lidera, byłego dowódcy 40. Armii z Afganistanu i zdeklarowanego przeciwnika wojny w Czeczenii, gen. Borysa Gromowa.²³ Współprzewodniczącym partii został znany biznesmen, oskarżony o powiązania z mafią, Josif Kobzon.

Spośród innych licznych ugrupowań o charakterze nacjonalistycznym można wymienić skrajnie nacjonalistyczną **Narodowo-Republikańską Partię Rosji** oraz blok **„Za Ojczyznę”**, na czele którego stoi były wiceminister Władimir Polewanow.

Ostatnie lata przyniosły w Rosji znaczny spadek zainteresowania polityką i politycznej aktywności społeczeństwa.²⁴ Pojawiły się obawy, czy frekwencja przekroczy 50%.

Już na początku kampanii wyborczej sondaże opinii publicznej były niekorzystne dla zwolenników prezydenta. Stąd czynione „na wszelki wypadek” zastrzeżenia do ordynacji wyborczej i próby manipulowania działalnością Centralnej Komisji Wyborczej. Ta ostatnia wstawiła się w trakcie kampanii wyborczej wykreśleniem z list bloków wyborczych m.in. dwóch znaczących ugrupowań politycznych pozostających w opozycji do prezydenta B. Jelcyna — „Jabłoka” G. Jawlińskiego i „Dzierżawy” A. Ruckoja. Obydwu blokom zarzucono wykreślenie nazwisk osób kandydujących z ich list bez wiedzy zainteresowanych oraz umieszczenie na swoich listach nazwisk osób, które nie wyraziły zgody na kandydowanie. Zarzuty te nie potwierdziły się, a CKW oskarżono o stronniczość. Zainteresowane ugrupowania odwołały się do Sądu Najwyższego Rosji, który obydwie decyzje CKW zakwestionował. Uchylił

²³ Gen. B. Gromow jest obecnie ekspertem wojskowym w randze wiceministra.

²⁴ Potwierdzają to analizy frekwencji wyborczej prowadzone przez Centralną Komisję Wyborczą. W wyborach parlamentarnych w 1989 r. brało udział 90% uprawnionych. W roku 1991 Dumę wybierało 74% wyborców. W kwietniu 1993 r. w referendum konstytucyjnym wzięło udział 64% uprawnionych. W wyborach parlamentarnych w 1993 r. frekwencja wyniosła tylko 53%.

również decyzję o odmowie zarejestrowania listy Demokratycznej Rosji Lwa Ponomariowa i Gleba Jakunina.²⁵

W kampanii wyborczej w Rosji wzięło udział około stu różnych partii i komitetów wyborczych. O mandaty z list federalnych ubiegały się aż 43 ugrupowania. Wszystkie one liczyły na pokonanie bariery 5% i uzyskanie miejsc w Dumie. Z przedwyborczych sondaży było jednak wiadomo, iż do parlamentu z list federalnych mogą wejść kandydaci zaledwie od dwóch do maksimum ośmiu ugrupowań. Najczęściej wymieniano wśród nich: Komunistyczną Partię Federacji Rosyjskiej, „Jabłko”, „Nasz Dom — Rosja”, Kongres Wspólnot Rosyjskich, Kobiety Rosji, Liberalno-Demokratyczną Partię Rosji.

Kampania wyborcza, jak na warunki rosyjskie, była bardzo nietypowa. Niektóre ugrupowania zerwały z charakterystycznym dla Rosji sierniężnym charakterem agitacji politycznej. Zastosowano nowe formy pobudzania zainteresowania społecznego.²⁶ Pojawiły się ogromne kolorowe plakaty, wideoklipy, koncerty, debaty telewizyjne, ulotki i wiece. Do udziału w kampanii zapraszano znane i popularne postacie ze świata filmu, telewizji i różnych dziedzin sztuki. Śmiało sięgano po artystów zagranicznych.

Na tym tle odróżniała się partia komunistyczna G. Ziuganowa. Nie prowadziła ona w ogóle kampanii wyborczej. Nie rozlepiano plakatów, nie wywieszano haseł na ulicach, nie wykupywano czasu antenowego w telewizji i radiu. W dyskusjach telewizyjnych z liderami innych ugrupowań uczestniczył najczęściej sam G. Ziuganow. Niewątpliwie atutem komunistów pozostawała natomiast silnie rozwinięta terenowa struktura partii i aktywność polityczna jej członków.

Przez cały czas trwania kampanii wyborczej towarzyszyła jej atmosfera skandalu i afer. Obwiniano się wzajemnie o nieuczciwość, kłamstwa i manipulowanie opinią publiczną. W trakcie kampanii zastrzelono dwóch kandydatów, opublikowano oficjalną listę pretendentów do Dumy, którzy posiadali kryminalną przeszłość.

Podsumowując przebieg rywalizacji wyborczej, znany rosyjski publicysta Aleksander Minkin stwierdził, że kampania wyborcza przebiegała w atmosferze, którą spokojnie można nazwać kryminalną.²⁷

Zamiar udziału w wyborach zgłosiło 69 bloków wyborczych. Wymieniamy tu tylko te, które zamierzały przedstawić federalne listy kandydatów. W efekcie zarejestrowano 43 takie listy. Ogółem na listach federalnych i w okręgach

²⁵ CWK odmówiła zarejestrowania tego ugrupowania pod pretekstem zbyt późnego złożenia przez partię wymaganych dokumentów. „Demrosja” złożyła w komisji niezbędne dokumenty na kilkanaście minut przed ostatecznym upływem terminu. Komisja stwierdziła, że z braku czasu nie można zarejestrować ugrupowania.

²⁶ Każdy z zarejestrowanych komitetów wyborczych uzyskał prawo do jednej godziny bezpłatnych programów wyborczych nadawanych w pierwszym programie rosyjskiej telewizji ORT. Stworzono także możliwość wykupienia czasu antenowego w drugim programie telewizji RTR. Tam jednak minuta reklamy kosztuje 10 tys. dolarów.

²⁷ „Gazeta Wyborcza” z 7.12.1995 r. nr 284(1972), s. 11.

jednomandatowych zgłoszono około 20 tys. kandydatów. Daje to średnio 50 kandydatów na jedno miejsce!

Wybory odbyły się w wyznaczonym terminie i przebiegały bez zakłóceń. W ich wyniku obsadzono wszystkie mandaty do Dumy Państwowej. Zaskoczeniem była wysoka, jak na warunki rosyjskie, frekwencja wyborcza, która wyniosła 64,44% uprawnionych.²⁸

Do niższej izby parlamentu z list federalnych mandaty uzyskiwały tylko cztery ugrupowania. Zgodnie z oczekiwaniami, największym poparciem cieszyła się Komunistyczna Partia Federacji Rosyjskiej. Na jej listę głosowało 22,3% wyborców. Drugie miejsce zajęła Liberalno-Demokratyczna Partia Rosji, którą poparło 11,18% wyborców. Na trzecim miejscu uplasowała się „Nasz Dom — Rosja”, uzyskując poparcie 10,13% elektoratu. Bariere 5% udało się pokonać jeszcze tylko jednemu ugrupowaniu. Blok „Jawliński-Bołdyriew-Lukin” uzyskał poparcie 6,89% wyborców.

W sumie cztery wymienione ugrupowania uzyskały zaledwie 50,5% ogółu oddanych na listy federalne głosów. Zgodnie z ordynacją wyborczą podzieliły one między siebie 225 mandatów do Dumy obsadzanych z list federalnych.

Wyniki wyborów przyniosły kilka niespodzianek. Jedną z nich była wysoka pozycja uzyskana przez Liberalno-Demokratyczną Partię Rosji. Obserwatorzy rosyjskiej sceny politycznej nie spodziewali się, iż ugrupowanie W. Żyrinowskiego uzyska ponad 50 mandatów i będzie stanowiło trzecią co do wielkości frakcję parlamentarną. Swój kolejny, po wyborach w 1993 r., sukces partia zawdzięcza skutecznej propagandzie telewizyjnej, która zdecydowała o końcowym sukcesie nacjonalistów.

Dziwi natomiast słaby wynik „czarnego konia” wyborów — Kongresu Wspólnot Rosyjskich, który był uważany za pewnego kandydata do odegrania jednej z głównych ról na rosyjskiej scenie politycznej.

Kolejnym przegranym wyborów parlamentarnych stał się „Nasz Dom — Rosja”. Wprawdzie partia premiera W. Czernomyrdina jest obecnie drugim co do wielkości ugrupowaniem parlamentarnym, ale dysponuje zaledwie 55 miejscami w Dumie. Spodziewano się znacznie większego sukcesu ugrupowania prezydenckiego, tym bardziej, że na jego kampanię wyborczą przeznaczono bardzo duże środki.

Niewątpliwym sukces odniosło „Jablko”. Zwiększyło ono swój stan posiadania w Dumie o dwanaście mandatów.

Dwa lata temu w głosowaniu na listy federalne najwięcej głosów uzyskała Narodowo-Demokratyczna Partia Rosji. W okręgach jednomandatowych najwięcej mandatów zdobył „Wybór Rosji”. W obecnych wyborach parlamentarnych w obydwu głosowaniach zdecydowane zwycięstwo odniosła partia komunistyczna.

Wśród zwycięzców wyborów w okręgach jednomandatowych znaleźli się czołowi politycy bardziej znanych partii i bloków wyborczych. Mandat deputowanego uzyskali m.in.: lider Kongresu Wspólnot Rosyjskich gen. Aleksander Lebied, minister spraw zagranicznych Rosji Andriej Kozyriew, obrońca praw człowieka Siergiej Kowalow, były premier ZSRR Nikołaj Ryżkow.

²⁸ W wyborach 17 grudnia 1995 r. uczestniczyło 69 204 820 osób.

Podział mandatów w Dumie Państwowej

Ugrupowanie	Ogółem mandatów	W okręgach jedno-mandatowych	Z listy federalnej
Komunistyczna Partia Federacji Rosyjskiej	157	58	99
Nasz Dom — Rosja	55	10	45
Liberalno-Demokratyczna Partia Rosji	51	1	50
Blok Wyborczy „Jawliński-Bołdyriew-Łukin	45	14	31
Agrarna Partia Rosji	20	20	
Demokratyczny Wybór Rosji - Zjednoczeni Demokraci	9	9	
„Władza w Ręce Ludu”	9	9	
Kongres Wspólnot Rosyjskich	5	5	
Blok Iwana Rybkina	3	3	
Kobiety Rosji	3	3	
„Naprzód Rosjo”	3	3	
Blok Panfilow-Gurow-Lysenko	2	2	
Blok Niezależnych	1	1	
Blok S. Gaworuchina	1	1	
Blok '89	1	1	
Komuniści - Pracujący Rosji - O Związek Radziecki	1	1	
„Moja Ojczyzna”	1	1	
Partia Rosyjskiej Jedności i Porozumienia	1	1	
Partia Samorządu Pracujących	1	1	
Partia Wolności Gospodarczej	1	1	
Przemiana Ojczyzny	1	1	
Wspólna Sprawa	1	1	
Związki Zawodowe i Przemysłowcy Rosji — Związek Pracy	1	1	
Niezależni	77	77	
Razem	450	225	225

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: „Sowietskaja Rossija” z 25.01.1996 r, nr 10 (11295), s. 6. oraz „Siegodnia” z 24.01.1996 r nr 7 (612), s. 1.

Układ sił politycznych w Dumie uległ tylko niewielkiej zmianie. Umocniły swoją pozycję ugrupowania opozycyjne w stosunku do prezydenta i rządu. Jednakże wobec ich istotnego programowego zróżnicowania nie stanowią one zagrożenia dla rządu. Tym bardziej, że rząd jest w Rosji powoływany przez prezydenta i przed nim odpowiedzialny. Stąd też nie należy spodziewać się żadnych istotnych zmian w składzie gabinetu W. Czernomyrdina.

W zgodnej opinii komentatorów rosyjskiej sceny politycznej uważa się, że wybory parlamentarne były tylko preludium do walki o prawdziwą i pełną władzę — do wyborów prezydenckich. Rosyjski system polityczny funkcjonuje w oparciu o silną władzę prezydencką. Przy tak rozbitej scenie politycznej, z jaką mamy do czynienia we współczesnej Rosji, tylko kontrola nad władzą wykonawczą gwarantuje możliwość realnego kierowania państwem.